

K výsledkům výzkumů Slezského ústavu o perzekucích totalitních režimů

Mečislav Borák

Slezský sborník, 107, 2009, s. 124-134. ISSN 0037-6833.

Počátky výzkumů perzekučních mechanismů totalitních režimů ve Slezském ústavu spadají zhruba do šedesátých let minulého století, kdy se zaměřovaly především na dějiny nacistické okupace a odboje proti nacismu na Ostravsku. Později se tak dělo v rámci výzkumu průmyslových oblastí českých zemí, jímž byl ústav pověřen, takže k politickým dějinám okupačního režimu přibyl i výzkum hospodářských a sociálních otázek. První práce na toto téma vydal Otakar Káňa,¹ který se zabýval Ostravskem, a záhy se k němu přidali Vilém Plaček² s rozboru okupační situace na Ostravsku a Těšínsku, a posléze i na Hlučínsku, Nina Prokešová-Pavelčíková³ se zájmem o průmyslové Ostravsko a o Hlučínsko, Jaromír Pavlíček⁴ a Magda Habrmanová⁵ s analýzou okupace a odboje na Opavsku. Patrně nejpłodnějším autorem tohoto období

¹ KÁŇA, O. – MICHŇÁK, J. *Ostravsko v době nacistické okupace*. Ostrava 1962; KÁŇA, O. *Mnichov na Ostravsku. K událostem roku 1938 ve Slezsku a na Hlučínsku*. Ostrava 1963.

² PLAČEK, V. *Hlučínsko v letech 1938-1946 očima obce Chuchelné*. Opavsko, 1964, č. 11, s. 1-6; TÝŽ. *Ostravský kamenouhelný revír v době nacistické okupace*. Průmyslové oblasti, 4, 1967, s. 45-81; TÝŽ. *Město Karviná za nacistické okupace*. In Karviná. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města. Karviná 1968, s. 185-209; TÝŽ. *Amtsbezirk Suchau v době nacistické okupace*. Slezský sborník, 66, 1968, s. 310-326, 458-466; TÝŽ. *Problém národnostních menšin za války v Československu a v letech 1945-1948*. Slezský sborník, 66, 1968, s. 433-455; TÝŽ. *Ostravská průmyslová oblast v letech 1938-1945*. Průmyslové oblasti, 3, 1971, s. 8-46; TÝŽ. *K nacistickým plánům na začlenění ostravské průmyslové oblasti do říše*. Vlastivědné listy, 1975, č. 2, s. 9-10; TÝŽ. *Nacistický okupační režim na Ostravsku*. Vlastivědné listy, 1976, č. 1, s. 7-8; TÝŽ. *K otázce německé volkslisty na Těšínsku*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 27, 1978, s. 97-121.

³ PAVELČIKOVÁ, N. *Německá politika vůči Hlučínsku v letech nacistické okupace*. In O východní politice německého imperialismu a o zneužívání národnostních skupin. Ostrava 1971, s. 91-92; TÁŽ. *K problematice Hlučínska v době nacistické okupace*. Průmyslové oblasti, 3, 1971, s. 92-99; TÁŽ. *Vývoj pracovních sil v hornickém a hutnickém průmyslu na Ostravsku v letech 1939-1941*. Slezský sborník, 69, 1971, s. 21-37; TÁŽ. *Vývoj pracovních sil v hornickém a hutnickém průmyslu na Ostravsku v letech 1941-1945*. In Studie o vývoji průmyslu a průmyslových oblastí, 1, Opava 1972, s. 132-155; TÁŽ. *Politicko-sociální podmínky vývoje ostravsko-karvinského revíru v letech 1938-1945*. In Studie o vývoji průmyslu a průmyslových oblastí, 2, Opava 1972, s. 139-172; TÁŽ. *Několik poznámek k sociálně-psychickým faktorům ve vývoji ostravské průmyslové oblasti*. In Uhelné revíry a průmyslové oblasti. Opava 1973, s. 145-148; TÁŽ. *Slovenské národní povstání a náš kraj*. Těšínsko, 1974, č. 3, s. 1-2; TÁŽ. *Opavsko v letech nacistické okupace*. In Přehled dějin Opavska. Opava 1981, s. 107-116; TÁŽ. [BARTOŠ, J.]. *Orlová pod vládou nacistických okupantů*. In Orlová 1223-1973. Historie a současnost města. Orlová 1973, s. 153-165; TÁŽ. *Hnojník v letech nacistické okupace*. Těšínsko, 1987, č. 1, s. 14-16; TÁŽ. *Ostravská oblast v letech nacistické okupace (1938-1945)*. Opava 1990.

⁴ PAVLÍČEK, J. *Odbojová činnost na Opavsku 1938-1945*. Opava 1976.

⁵ HABRMANOVÁ, M. *Opavsko za nacistické okupace*. Opava 1988; TÁŽ. *Sociální struktura průmyslových zaměstnanců v tzv. Protektorátu Čechy a Morava*. Slezský sborník, 87, 1989, s. 202-206.

byl Andělín Grobelný,⁶ který se pokusil o syntézu celé hornoslezské průmyslové oblasti za války a vydal zásadní monografii o národnostní politice nacistů ve vztahu k českému průmyslu. Všiml si rovněž perzekučního charakteru nacistické národnostní politiky a výkonu okupačního práva ve Slezsku a na Těšínsku, čemuž zasvětil desítky článků.⁷ Rámeček českých zemí překročily např. jeho práce o věznicích nacistických koncentračních táborů a věznic.⁸ Nesmíme opomenout ani Ladislava Pallase, který plasticky popsal východiska a dopady nacistické národnostní politiky v Horním Slezsku.⁹ Několik zmínek

⁶ GROBELNÝ, A. *Ke studiu nacistické okupace v Severomoravském kraji*. Odboj a revoluce – Zprávy, 5, 1967, č. 3, s. 149-157; TÝŽ. *Hornoslezská průmyslová oblast v představách nacistů*. Slezský sborník, 65, 1967, s. 21-76; TÝŽ. *Vliv nacistické okupační politiky na sociální strukturu české společnosti 1938-1945*. Slezský sborník, 67, 1969, s. 10-18; TÝŽ. *Nacistická věda ve Slezsku za války a východní Evropa*. Časopis Slezského muzea, série B, 1969, s. 53-56; TÝŽ. *Válka, hospodářská průmyslová oblast a Karvinsko 1939-1944*. Průmyslové oblasti, 3, 1971, s. 47-64; TÝŽ. *K velmocenské hře o průmyslové Ostravsko v roce 1938*. Časopis Slezského muzea, série B, 1972, s. 88-93; TÝŽ. *Koncern Berghütte, Vítkovické železárny a surovinové zdroje na Slovensku za druhé světové války*. Slezský sborník, 73, 1975, s. 268-287; TÝŽ. *Školská otázka v okupovaném pohraničí 1938-1945*. Slezský sborník, 73, 1975, s. 100-119; TÝŽ. *K vývoji obyvatelstva a ke změnám jeho sociálně-profesní struktury v ostravské průmyslové oblasti v letech 1938-1945*. Slezský sborník, 82, 1984, s. 171-190; TÝŽ. *Wybrane problemy demograficzne, społeczne i polityczne na Górnosląskim okręgu przemysłowym i w Cieszyńskim w latach okupacji hitlerowskiej*. Studia i materiały z dziejów Śląska, 15, 1986, s. 331-384; TÝŽ. *České průmyslové oblasti za nacistické okupace 1938-1945*. Slezský sborník, 84, 1986, s. 116-131; TÝŽ. *Obyvatelstvo a jeho struktura v českých zemích po Mnichovu a za nacistické okupace 1938-1945*. Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, 12, 1987, (Acta Universitatis Wratislaviensis, 923), s. 211-239; TÝŽ. *Národnostní politika nacistů a český průmysl 1938-1945. Se zvláštním zřetelom k Moravě a Slezsku*. Ostrava 1989; GROBELNÝ, A. – PALLAS, L. *K postavení ostravské a hornoslezské průmyslové oblasti v letech nacistické okupace 1939-1945*. Slezský sborník, 78, 1980, s. 1-14.

⁷ Např. GROBELNÝ, A. *Obóz koncentracyjny w Skrochowicach na Śląsku Opawskim w 1939 roku*. Zaranie Śląskie, 27, 1964, s. 571-592; TÝŽ. *Koncentrační tábor ve Skrochovicích na podzim roku 1939*. Opawsko, 1964, č. 9, s. 5-7; TÝŽ. *Dokumenty dotyczące stosunku hitlerowców do radzieckich robotników cywilnych na Górnym Śląsku*. Kwartalnik Opolski, 1967, č. 4, s. 40-57; TÝŽ. *Postavení sovětských zajatců a civilních dělníků na Horním Slezsku v letech 1941-1945*. Slezský sborník, 65, 1967, s. 485-502; TÝŽ. *Třinec za nacistické okupace*. Těšínsko, 1969, č. 3, s. 26-30; TÝŽ. *Skrochovice – první nacistický tábor na československém území*. Vlastivědné listy, 1975, č. 1, s. 17-48; TÝŽ. *Nacistické provokace na Těšínsku v roce 1939*. Vlastivědné listy, 1977, č. 1, s. 13; TÝŽ. *Kapitolky o Bohumíně v letech 1938-1945*. In Bohumín. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města. Ostrava 1976, s. 251-284; TÝŽ. *Nápor nacistů na Těšínsko v roce 1939*. Časopis Slezského muzea, série B, 19, 1970, s. 126-138; TÝŽ. *Těšínsko jako předmět německé politiky v letech 1933-1939*. Časopis Slezského muzea, série B, 19, 1970, s. 46-61; TÝŽ. *Český Těšín – hlavní sídlo německé iredenty v letech 1938-1939*. Těšínsko, 1970, č. 4, s. 57-58; TÝŽ. *Nacistická národnostní politika a výkon okupačního práva na Těšínsku 1939-1945*. Slezský sborník, 75, 1977, s. 23-38; TÝŽ. *Německá menšina na Těšínsku v letech 1938-1939 a příprava války*. Časopis Slezského muzea, série B, 18, 1969, s. 165-170. TÝŽ. *Německá menšina v Třinci a její spojení s třetí říší*. In Z dějin Třineckých železáren. Praha 1970, s. 147-168; TÝŽ. *Některé politické postoje na Těšínsku za nacistické okupace*. Těšínsko, 1977, č. 1, s. 20-23; TÝŽ. *Nacistická válečná výroba v roce 1943 a Těšínsko*. Těšínsko, 1979, č. 1, s. 15-16; TÝŽ. *Stín nacistických věznic nad Těšínskem 1939-1945*. Těšínsko, 1983, č. 3, s. 3-6; TÝŽ. *Zrádci a vyděrači na Bohumínsku z let 1938-1939*. Těšínsko, 1983, č. 1, s. 28-29; TÝŽ. *Města Těšín a Český Těšín v období okupace a války*. Těšínsko, 1989, č. 1, s. 11-14; TÝŽ. *Nacistický tábor pro zajaté Poláky v září 1939 v Paskově*. Těšínsko 1989, č. 3, s. 23.

⁸ GROBELNÝ, A. *Čeští političtí vězňové ve Vratislavi 1939-1945*. Slezský sborník, 67, 1969, s. 408-409; TÝŽ. *Čechoslováci v táboře smrti Neuengamme 1940-1945*. Slezský sborník, 69, 1971, s. 408-415, 70, 1972, s. 215-216; TÝŽ. *Koncentrační tábor Gross-Rosen a občané ČSR v letech 1941-1945*. Tereziánské listy, 18, 1990, s. 32-49, 19, 1991, s. 34-63; TÝŽ. *Českoslovenští občané v nacistické věznicí v Kladsku*. Tereziánské listy, 20, 1992, s. 53-66.

o okupační situaci na Těšínsku najdeme též u Jana Steinera.¹⁰ Později se objevily ještě práce Mečislava Boráka, především o nacistických válečných zločinech na Těšínsku.¹¹

Nová situace po změně politického režimu umožnila zaměřit část výzkumu ústavu na dějiny Slezska ve středoevropském kontextu dějin českých zemí a na problematiku národnostních menšin. Zároveň se však otevřel prostor i pro zkoumání perzekučních mechanismů totalitních systémů, které se úzce dotýkalo obou výzkumných směrů. Proto pokračovaly výzkumy forem a rozsahu perzekuce obyvatel českých zemí v době nacistické okupace v letech 1938-1945, zvláště na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Patří sem i monografie o prvním transportu evropských židů do tábora v Nisku nad Sanem v říjnu 1939, jež vzbudila značnou pozornost, a mnoho dalších prací, publikovaných v pozdějších letech, a věnovaných rovněž perzekuci židů, specifické perzekuci Poláků, pokusům o syntézu okupačního vývoje Těšínska i celého Slezska apod.¹²

⁹ PALLAS, L. *Šlonzáctví a vznik tzv. volkslisty*. Slezský sborník, 66, 1968, s. 327-341; TÝŽ. *K praxi tzv. volkslisty na Těšínsku (ve světle svědectví J. Koždoně)*. Průmyslové oblasti, 3, 1971, s. 65-91; TÝŽ. *Nacistická kultura na Těšínsku, zejména v Třinci, v letech 1939-1945*. Studie o Těšínsku, 9, 1980, s. 136-156; TÝŽ. *Nacistická národnostní politika na Horním Slezsku v letech 1939-1945*. Slezský sborník, 79, 1981, s. 27-66; TÝŽ. *K nacistické národnostní politice na Horním Slezsku včetně Těšínska v letech 1939-1945*. Slezský sborník, 79, 1981, s. 261-288.

¹⁰ STEINER, J. *Nacistická okupace a osvobození Orlovska v roce 1945*. Studie o Těšínsku, 9, 1980, s. 67-91; TÝŽ. *Položili životy za naši svobodu*. Těšínsko, 1985, č. 3, s. 11-12.

¹¹ BORÁK, M. *Životická tragédie*. Karviná 1978; TÝŽ. *Svědectví o životické tragédii*. Časopis Slezského muzea, Série B - Vědy historické, 28/1979, č. 1, s. 25-39; TÝŽ. *K 35. výročí životické tragédie*. Těšínsko, 22, 1979, č. 1, s. 1-3; TÝŽ. *Dohra životické tragédie*. Vlastivědné listy, 5, 1979, č. 1, s. 5-7; TÝŽ. *Zločin v Životicích*. Ostrava 1980, 1984; TÝŽ. *Po stopách partyzánů v Beskydech*. Ostrava 1984; TÝŽ. *Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*. Ostrava 1990; TÝŽ. *Útěk z tábora v Dössel*. Těšínsko, 29, 1986, č. 1, s. 23-24; TÝŽ. *Relacja z poszukiwania obozu. Głos Ziemi Cieszyńskiej*, 26, 1986, nr 27, s. 4. TÝŽ. *Hrob u jámy Barbora. Svědectví o prvním nacistickém válečném zločinu na Těšínsku*. Těšínsko, 32, 1989, č. 3, s. 1-6; TÝŽ. *Válečné osudy Karola Śliwky*. Těšínsko, 32, 1989, č. 3, s. 17-19; TÝŽ. *K některým metodologickým a heuristickým problémům regionálního výzkumu dějin protifašistického odboje (1938-1945) v Severomoravském kraji*. Zpravodaj SÚO ČSAV, Opava, leden-březen 1989, s. 7-9.

¹² BORÁK, M. *K výzkumu problematiky českého a polského národního odboje na odtrženém území Těšínska v letech 1938-1945*. In *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947*. Opava 1991, s. 50-54; TÝŽ. *Období let 1938-1945*. In *Slezsko v dějinách českého státu. Stav a úkoly výzkumu*. Opava 1991, s. 225-261; TÝŽ. *Odboj proti nacistickým okupantům na Ostravsku v letech 1939-1945*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, 16, 1991, s. 30-54; TÝŽ. *Svědectví o zastřelení anglického a kanadského letce u Moravské Ostravy v roce 1944*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, 16, 1991, s. 147-156; TÝŽ. *Nazistowska akcja likwidacyjna w Żywocicach (6 VIII 1944 r.) i jej sprawcy*. Zaranie Śląskie, 54, 1991, nr 1-2, s. 47-64; TÝŽ. *Těšínsko v letech 1938-1945*. In *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava-Praha 1992, s. 102-117; TÝŽ. *Śląsk Cieszyński w latach 1938-1945*. In *Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego*. Ostrawa-Praga 1992, s. 102-117; TÝŽ. *Zapomniany obóz. „Polenlager“ nr 83 w Beneszowie Dolnym*. Kalendarz Śląski, 29, 1993, s. 67-75; TÝŽ. *Odboj proti nacistickým okupantům*. In *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. 378-388; TÝŽ. *Joža Vochala a Slezský odboj*. Práce a studie Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku, 8, 1993, s. 28-34; TÝŽ. *Transport do tmy. První deportace evropských Židů*. Úvodní slovo Václav Havel. Ostrava 1994; TÝŽ. *Atak na tunel. Napad niemiecki na Przełęcz Jabłonkowską 26.VIII.1939 r.* Kalendarz Śląski, 30, 1994, s. 35-41; TÝŽ. *W obcym mundurze*. Kalendarz Śląski, 30, 1994, s. 52-53; TÝŽ. *Wilhelm Kosarz i „czeska czwórka“*. Kalendarz Śląski, 30, 1994, s. 69-77; TÝŽ. *Pierwsze dni okupacji hitlerowskiej na Śląsku Cieszyńskim*. Pamiętnik Cieszyński, 9, 1994, s. 132-143; TÝŽ. *Zapomnutí hrdinové. Osudy letců z Těšínska na západní*

Už koncem osmdesátých let se začala objevovat i zcela nová badatelská témata, postupně stále výrazněji překračující hranice regionu. Patřily k nim především obsáhlé výzkumy Tomáše Staňka o příčinách, průběhu, rozsahu a důsledcích poválečného odsunu Němců z českých zemí, doplněné posléze analýzami internačních táborů pro Němce a politicky nespolehlivé osoby, jež fungovaly v českých zemích v letech 1945-1948.¹³ Součástí tohoto výzkumu byly i první přehledy o poválečné perzekuci Němců

frontě. Těšínsko, 37, 1994, č. 1, s. 7-14; TÝŽ. „Polenlágry“ - zvláštní druh nacistických koncentračních táborů ve Slezsku. Těšínsko, 37, 1994, č. 4, s. 24-27. TÝŽ. *Předchůdci Havířova v letech 1938-1945*. In Havířov. Havířov 1995, s. 61-69; TÝŽ. *Příprava a průběh niských transportů*. In Nisko 1939/1994. Ostrava 1995, s. 100-105; TÝŽ. *Česká diverze na Těšínsku v letech 1938-1939*. Slezský sborník, 94, 1996, s. 45-53; TÝŽ. *Válečné matriky z Karvinska*. Těšínsko, 39, 1996, č. 2, s. 28; TÝŽ. *Ruské protisovětské středisko v Ostravě za druhé světové války*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 18, 1997, s. 256-258; TÝŽ. *Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938-březen 1939)*. Česko-slovenská historická ročenka, Brno 1997, s. 165-178; TÝŽ. *Krmelín za druhé republiky, za války a nacistické okupace (1938-1945)*. In Dějiny Krmelína. Brušperk 1997, s. 121-133; TÝŽ. *Stav výzkumu dějin českého Slezska v období let 1938-1945*. In Slezsko v dějinách českého státu. Opava 1998, s. 283-291; TÝŽ. *Neznámé dokumenty k činnosti tzv. Slezského odboje*. Slezský sborník, 96, 1998, s. 297-308;

TÝŽ. *Uciezka z transportu śmierci*. Biuletyn Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem. Warszawa 1998, nr 34, s. 193-196; TÝŽ. *Svědectví ze Životic. Druhá světová válka na Těšínsku a okolnosti životické tragédie*. Český Těšín 1999; TÝŽ. *Nieznane egzekucje Polaków*. Kalendarz Śląski, 35, 1999, s. 99-102; TÝŽ. *Boje československé armády na Slovensku a Podkarpatské Rusi (říjen 1938-březen 1939)*. Sborník Vojenské akademie v Brně, řada C-D, 2, 1999, s. 123-128; TÝŽ. *Zavraždění ostravských skautů a jejich přátel v dubnu 1945*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 19, 1999, s. 71-108; TÝŽ. *Odboj ve Slezsku*. In Rok 1942 v českém odboji. Praha 1999, s. 60-62; TÝŽ. *Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938-1939*. In Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus. Praha 1999, s. 87-95; TÝŽ. *Wydarzenia „nocy kryształowej” i ich oddźwięk na terenach Czechosłowacji*. In Colloquium Opole '98 – 60 rocznica pogromu Żydów w Niemczech. Opole 2000, s. 49-60; TÝŽ. *Česká historiografie k dějinám Těšínska za druhé světové války (1939-1945)*. In Stan i potrzeby badań nad dziejami Śląska Cieszyńskiego. Cieszyn 2000, s. 106-118; TÝŽ. *The situation of the Jewish Population in the Territory of Czech Silesia during the Occupation 1938-1945*. In Jews in Silesia. Kraków 2001, s. 181-192; TÝŽ. *Situace židovského obyvatelstva na území českého Slezska v době okupace (1938-1945)*. In Židé ve Slezsku. Český Těšín 2001, s. 142-152; TÝŽ. *Vyústění koncepcí českého a polského národního odboje na Těšínsku*. In Válečný rok 1944. Praha 2001, s. 160-164; TÝŽ. *Odboj na území českého Slezska v letech 1938-1945*. In Účast křesťanů v protifašistickom odboji v strednej Európe v rokoch 1933-1945. Liptovský Mikuláš 2001, s. 69-79; TÝŽ. *Nucené nasazení Poláků na práce do Říše v letech 1939-1945 (s přihlédnutím k Polákům z Těšínska)*. Slezský sborník, 99, 2001, s. 95-108; TÝŽ. *Sytuacja ludności żydowskiej na obszarze czeskiego Śląska w okresie okupacji (1938-1945)*. Śląsk Opolski, 11, 2001, nr 2 (44), s. 38-44; TÝŽ. *Změny v postavení židovské městské komunity v Ostravě (1938-1945)*. Česko-slovenská historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 85-91; TÝŽ. *Vlastenectví Poláků v českých zemích za první a za druhé světové války*. In GEBHART, J. – ŠEDIVÝ, I. (eds.). Česká společnost za velkých válek 20. století (pokus o komparaci). Praha 2003, s. 93-102; TÝŽ. *České Slezsko 1938-1945*. In GAWRECKI, D. a kol. Dějiny Českého Slezska 1740-2000. Opava 2003, II. díl, s. 369-404; TÝŽ. *Śmierć na połoninach Zakarpacia*. Kalendarz Śląski, 39, 2003, s. 127-140; TÝŽ. *Oskar Schindler ve službách abwehru na Ostravsku*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 21, 2003, s. 246-262; TÝŽ. *O restitucích kulturních statků obětí holokaustu*. Soudobé dějiny, XI, 2004, č. 1-2 (Český fašismus, Mnichov a protektorát), s. 282-299; TÝŽ. *Tábory pro Poláky ve Slezsku (1939, 1942-1945)*. In Museli pracovat pro Říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války. Praha, 2004, s. 124-137; TÝŽ. *Kolaborace kněží z Těšínska s okupanty v letech 1938-1945 v materiálech poválečných soudů*. In: Andros probabilis. Brno – Olomouc 2005, s. 227-239; TÝŽ. *Události v roce 1938. Suchá v době války a okupace/Wydarzenia z 1938 roku. Sucha w czasie okupacji i wojny w latach 1939-1945*. In Horní Suchá 1305-2005. Havířov 2005, s. 22-31; TÝŽ. *Transporty do Niska nad Sanem ve světle literatury a pramenů*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 22, 2005, s. 272-294; TÝŽ. *Prameny k transportům z opavského obvodu Sudetské župy do Terezína*. Terezínské listy, 33, 2005, s. 36-44; TÝŽ.

v českých zemích,¹⁴ ale o tom všem bude jistě blíže mluvit ve svém příspěvku sám autor. V souvislostech našeho příspěvku je zapotřebí zdůraznit, že Staňkovy práce přinesly první objektivní pohled na tuto složitou problematiku a zásadně ovlivnily veškerý pozdější domácí a v několika překladech i zahraniční výzkum těchto témat. Nedávno připravil k vydání několik svazků archivních dokumentů, jimiž svou dosavadní práci podstatně doplní.

Slezský ústav se jako jedna z prvních českých institucí začal zabývat rovněž výzkumem mechanismů represí komunistického režimu, a již v roce 1991 uspořádal první vědeckou konferenci o táborech nucené práce v Československu v letech 1948-1954.¹⁵ O několik let později vznikla monografie Mečislava Boráka a Dušana Janáka, dokumentující na příkladech z Ostravska též činnost komisí národních výborů, které rozhodovaly o trestu, a podávající podrobný přehled o celkovém rozsahu těchto represí.¹⁶ Další příspěvky se týkaly legislativních a politických aspektů této problematiky, přehledu táborových systémů v Československu a jeho mezinárodní

Suchá v době okupace a války v letech 1938-1945. Těšínsko, 48, 2005, č. 2, s. 16-21; TÝŽ. *Verspätete Gerechtigkeit. Die Restitution von enteignetem Kulturgut in Tschechien.* Osteuropa, 56, 2006, Heft 1-2, s. 247-262; TÝŽ. *Těšínské Slezsko v rámci okupovaného pohraničí v letech 1938-1945.* Historie okupovaného pohraničí 1938-1945, 11, Ústí nad Labem 2006, s. 83-135; TÝŽ. *Budoucnost ztraceného dědictví. Dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí druhé světové války.* Soudobé dějiny, XIII, 2006, č. 3-4, s. 507-526; TÝŽ. *Dwie koncepcje oporu na Śląsku Cieszyńskim (Zaolziu) w latach 1938-1945.* In *Miedzy przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39 – 1945 – 1989.* Część I. Warszawa 2007, s. 137-143; TÝŽ. *Mezi Ruskem a Německem. Problém „přemístěných“ kulturních statků ve střední Evropě v letech 2000-2006.* Tereziánské listy, 35, 2007, s. 151-168; TÝŽ. *Šanghaj a záchrana židů z Ostravska za druhé světové války.* Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 23, 2007, s. 98-135; TÝŽ. *Dějiny Těšínského Slezska 1938-1945 na stránkách Těšínska.* Těšínsko, 50, 2007, č. 4, s. 4-6; TÝŽ. *Okres 1938-1945.* In *Śląskoznawcze deficyty badawcze nauk historycznych.* Wrocław 2007, s. 125; TÝŽ. *Soudobé problémy odškodnění obětí druhé světové války v České republice.* In *Śląsk Opolski i Opawski w Unii Europejskiej. Problemy pierwszych lat członkostwa w stosunku do przemian społecznych/Opolské a opavské Slezsko v Evropské unii. Problémy prvních let členství se zřetelem na společenské proměny.* Opava 2007, s. 39-49; TÝŽ. *K problémům periodizace dějin Slezska v letech 1938-1945.* In *K periodizaci dějin Slezska.* Opava 2008, s. 189-197.

¹³ STANĚK, T. *Odsun Němců z Československa 1945-1947.* Praha 1991; TÝŽ. *Tábory v českých zemích 1945-1948.* Opava 1996; TÝŽ. *Internierung und Zwangsarbeit. Das Lagersystem in den böhmischen Ländern 1945-1948.* München 2007; k problematice internačních táborů též BORÁK, M. *Internační tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945.* Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 18, 1997, s. 88-124.

¹⁴ STANĚK, T. *Perzekuce 1945.* Praha 1996; TÝŽ. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování.* Praha 2005 (Sešity ÚSD AV ČR, 41); TÝŽ. *Verfolgung 1945. Die Stellung der Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien (außerhalb der Lager und Gefängnisse).* Wien-Köln-Weimar 2002.

¹⁵ *Tábory nucené práce a další projevy perzekuce 1948-1954.* Opava 1991 [zde mj. JANÁK, D. – JIRÁSEK, Z. *Vznik a existence táborů nucené práce v podmínkách zakladatelského období komunistického systému v Československu,* s. 5-27; BORÁK, M. – JANÁKOVÁ, M. *K činnosti ostravských komisí pro zařazování osob do TNP (1948-1953),* s. 28-54; ŽÁČEK, R. *Pomocné technické prapory jako forma zneužití branného zákona k organizování masových politických represí,* s. 55-63; JIRÁSEK, Z. – TRAPL, M. *Internace vedoucích politiků Československé strany lidové – J. Šrámka a Františka Hály – po únoru 1948,* s. 83-93].

¹⁶ BORÁK, M. – JANÁK, D. *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954.* Opava 1996.

komparace.¹⁷ Téma posléze doplnily práce o perzekuci příslušníků pomocných technických praporů, označovaných jako vojenské tábory nucené práce, a o mezinárodních souvislostech této problematiky.¹⁸ Objevily se rovněž studie o perzekuci příslušníků Sokola, katolické církve, politické opozice, o rozsáhlé perzekuční akci T-43, o dopadu ekonomických reforem a činnosti sovětských poradců apod., stejně jako první shrnutí problematiky perzekucí komunistického režimu.¹⁹

¹⁷ JANÁK, D. *K legislativním a politickým aspektům táborů nucené práce v českých zemích a na Slovensku 1948-1954*. In Česko-slovenská historická ročenka 1998. Brno 1998, s. 87-92; TÝŽ. *Politické a legislativní aspekty táborů nucené práce*. I. – III. část. Slezský sborník, 98, 2000, s. 93-109, 171-190, 300-314; TÝŽ. *Nucená práce a pracovní tábory v totalitních režimech*. České vězeňství, 8, 2000, č. 1, s. 47-55; TÝŽ. *Tábor nucené práce v Třinci*. Těšínsko, 42, 1999, č.3, s. 12-16; TÝŽ. *Tábory nucené práce na severní Moravě a ve Slezsku v letech 1948-1954*. Studia Śląskie, t. 59, Opole 2000, s. 201-228; TÝŽ. *Tábor nucené práce ve Valticích*. In Město Valtice. Břeclav 2001, s. 361-376; TÝŽ. *K problematice pracovních táborů v Polsku a Československu v letech 1945-1954*. In Historia martyrologii więźniów obozów odosobnienia w Jaworznie 1939-1956. Jaworzno 2002, s. 106-115; TÝŽ. *Niemieccy jeńcy wojenni na ziemiach czeskich po II wojne światowej*. In Jeńcy wojenni w latach II wojny światowej. Łambinowicki Rocznik Muzealny, t. 25. Opole 2002, s. 171-182; TÝŽ. *Labor Camp systems in Czechoslovakia 1948-1955*. In Sovietization in Romania and Czechoslovakia. History, Analogies, Consequences. Iasi 2003, s. 175-188; BORÁK, M. *Tábory nucené práce na Ostravsku*. In Internačné formy politickej perzekúcie. Košice 1992, s. 25-33.

¹⁸ ŽÁČEK, R. *PTP jako forma zneužití branného zákona k mimosoudním persekucím*. In Internačné formy politickej perzekúcie. Košice 1992, s. 42-53; TÝŽ. *Pomocné technické prapory na Ostravsku*. In Internačné formy politickej perzekúcie II. Košice 2002, s. 146-151; BORÁK, M. *Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti*. Slezský sborník, 98, 2000, s. 78-92.

¹⁹ JANÁK, D. *Sokolská otázka v roce 1948*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 41, 1992, s. 257-280; TÝŽ. *Sokolská župa Těšínská Jana Čapka v Orlové po únoru 1948*. Těšínsko, 35, 1992, č. 4, s. 13-15; TÝŽ. *Formy politické perzekuce členů Sokola v roce 1948*. In Internačné formy politickej perzekúcie II. Košice 2002, s. 175-183; TÝŽ. *Sokół przeciwko komunistycznemu monopolowi władzy*. In Z badań nad oporem społecznym w Europie Środkowej w latach 1948-1955. Studia i materiały z dziejów opozycji i oporu społecznego, t. 4, Wrocław 2000, s. 65-76; TÝŽ. *Perzekuce a represe v letech 1948-1954*. In Deset let soudobých dějin. Praha 2001, s. 82-93; JANÁK, D. – JIRÁSEK, Z. *Sovětsští poradci a ekonomický vývoj v ostravsko-karvinském revíru*. Opava 1996; JIRÁSEK, Z. *Nechanická aféra 1947*. Hradec Králové 1992; TÝŽ. *Perzekuce školství Moravy a českého Slezska v letech 1948-1954*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 47, 1998, s. 59-96; TÝŽ. *Některé útěky do emigrace po únoru 1948*. In Procházka staletími. Dissertationes historicae, 1, Hradec Králové 1993, s. 99-106; TÝŽ. *K likvidaci soukromého podnikání v Československu*. In Stránkami soudobých dějin. Praha 1993, s. 142-148; TÝŽ. *K průběhu roku 1956 v Ostravském kraji*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 46, 1997, s. 85-93; TÝŽ. *K problematice perzekuce církví a náboženských společností na Moravě a ve Slezsku v letech 1948-1954*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 46, 1997, s. 164-175; TÝŽ. *K příchodu sovětských hospodářských poradců do Československa*. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, 5, Opava 2000, s. 324-328; TÝŽ. *Československý rok 1953 v diplomatické rakouské interpretaci*. In Staletí objevů, diplomacie a válek. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, 1, 2003, Praha 2005, s. 269-275; TÝŽ. *Dopad znárodnění v roce 1945 na československou ekonomiku*. In Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů. Brno 2006, s. 118-122; TÝŽ. *K otázce sovětských vlivů na československé hospodářství v letech první pětiletky*. In Fragmenty dějin. Praha 2006, s. 587-592; TÝŽ. *Československé hospodářství roku 1953 očima sovětských expertů*. In Cestou dějin. Praha 2007, s. 91-96; TÝŽ. *K osudům českých národnostních skupin na západních územích Polska po r. 1945*. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, 7, Opava 2007, s. 451-454; TÝŽ. *Dopad znárodnění v r. 1945 na československou ekonomiku*. In Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů. Brno 2008, s. 93-97; TÝŽ. *Problémy měnové reformy roku 1953 na Slovensku*. In V tieni totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch (1948-1953). Bratislava 1996, s. 90-97; JIRÁSEK, Z. a kol. *Rok 1956 a Ostravsko*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 42, 1993, s. 169-177; JIRÁSEK, Z. – ŠŮLA, J. *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992;

Během řešení několika výzkumných projektů podporovaných Grantovou agenturou ČR vznikla řada prací k dějinám poválečného soudnictví a vězeňství. První studie o činnosti Mimořádného lidového soudu v Opavě a Ostravě záhy doplnila monografie M. Boráka, jež kromě analýzy činnosti ostravského retribučního soudu přinesla celkový přehled retribuční problematiky v Československu a stala se základem mnoha dalších výzkumů.²⁰ Vznikly též dva sborníky a řada dílčích studií o antisemitismu, židovské a německé problematice ve spisech mimořádných lidových soudů v Ostravě, Opavě a Novém Jičíně.²¹ Pro další badatele mělo zásadní význam vypracování metodiky elektronické evidence souzených osob, jež byla později využita i pro jiná témata obětí perzekuce.

Ke sledovaným badatelským okruhům se volně vztahovalo i mapování dějin poválečného českého vězeňství. Od charakteristik postavení retribučních vězňů došel výzkum, vedený D. Janákem, k nastínění právních základů, politických aspektů, organizace a řízení českého vězeňství v letech 1945-1955 a k jeho komparaci s vězeňskými systémy ve střední Evropě. Byly vydány dva sborníky, monografie o retribučních vězňích a dílčí studie spodobnily též historii věznice krajského soudu

JIRÁSEK, Z. – TRAPL, M. *Internace vedoucích politiků Československé strany lidové Jana Šrámka a Františka Hály po únoru 1948*. In *Vždy proti totalitě*. Olomouc 1997, s. 38-74; JIRÁSEK, Z. – ŽÁČEK, R. *Příprava masových represí v ČSR roku 1949 – Akce T-43*. *Dějiny a současnost*, 13, 1991, č. 4, s. 38-41; BORÁK, M. *Výzkum mechanismu mimosoudních perzekucí na Moravě a ve Slezsku v letech 1945-1954*. In *Internacné formy politickej perzekúcie II*. Košice 2002, s. 43-62.

²⁰ JANÁK, D. *Činnost mimořádného lidového soudu Opava v letech 1945-1948*. *Časopis Slezského zemského muzea, série B*, 43, 1994, s. 245-283; BORÁK, M. *Činnost Mimořádného lidového soudu Moravská Ostrava v letech 1945-1948*. *Časopis Slezského zemského muzea, série B*, 44, 1995, s. 64-90; TÝŽ. *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Ostrava 1998.

²¹ *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948*. Ed. M. Borák. Praha-Opava 2002 [zde mj. BORÁK, M. *Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945-1948 v českých archivech a možnosti zkoumání židovské problematiky*, s. 31-58; JANÁK, D. *Mimořádný lidový soud v Opavě 1945-1948 a židovská problematika v jeho spisech*, s. 72-82]; *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu. Postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945-1948 a v některých zemích střední Evropy*. Ed. M. Borák. Praha-Opava 2002 [zde mj. BORÁK, M. *Mimořádný lidový soud Moravská Ostrava a projevy antisemitismu v jeho spisech*, s. 52-78; TÝŽ. *Postih provinění vůči Židům před retribučními soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945-1948 (výsledky výzkumu)*, s. 363-373; JANÁK, D. *Židovská problematika a projevy antisemitismu ve spisech Mimořádného lidového soudu Opava*, s. 79-103]; BORÁK, M. *Antisemitismus a židovská otázka ve světle materiálů retribučních soudů*. In *Fenoménu holocaustu*. Praha-Terezín 1999, s. 103-107; TÝŽ. *Anti-Semitism and the Jewish Question in the Czech Lands in the Light of Documents of the Retribution Courts*. In *The Holocaust Phenomenon*. Prague-Terezín 1999, s. 108-113; BORÁK, M. –

JANÁK, D. *Die tschechoslowakische Retributionsgerichtsbarkeit und die deutsche Problematik 1945-1948. Die außerordentlichen Volksgerichte in Moravská Ostrava, Opava und Nový Jičín*. In *Sozialgeschichtliche Kommunismusforschung. Tschechoslowakei, Polen, Ungarn und DDR 1948-1968*. München 2005, s. 365-422.

v Ostravě po roce 1948, nebo sovětské vlivy v československém vězeňství.²² Výsledky těchto výzkumů shrnul D. Janák do monografie o historických souvislostech československého vězeňství v letech 1945-1955, a naznačil i nástin celkového vývoje až do roku 1989.²³

Ústavní výzkum obětí politických represí překročil v posledních letech výrazně nejen hranice regionu, ale obsáhl i značnou část střední a východní Evropy, neboť se začal zabývat perzekucí Čechů a československých občanů v bývalém Sovětském svazu. Předzvěstí tohoto výzkumu bylo už v roce 1990 započaté studium obětí tzv. katyňského zločinu, pocházejících z území českých zemí, doprovázené vydáním četných studií a dvou monografií.²⁴ V roce 2000 získal ústav grantový projekt Ministerstva zahraničních věcí ČR, který měl prozkoumat problematiku perzekuce československých občanů

²² *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*. Příloha časopisu *České vězeňství*, 2001, č. 3, Praha 2001 [zde mj. JANÁK, D. Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955, s. 3-49; STANĚK, T. Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955 (přehled problematiky a základní údaje), s. 112-149; BORÁK, M. Archivní fondy k retribučnímu soudnictví v České republice, s. 150-175; JIRÁSEK, Z. Problematika soudnictví v materiálech Krajské prokuratury Olomouc 1949-1955, s. 185-195]; *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě v letech 1945-1955*. Opava 2001 [zde mj. JANÁK, D. Retribuční vězni a československé vězeňství 1945-1955 (Stav a výsledky výzkumu), s. 10-22; STANĚK, T. Vysídlení retribučních vězňů německé národnosti z Československa v letech 1950-1956, s. 46-77; BORÁK, M. Materiály k perzekuci československých občanů ve 30.-50. letech v SSSR v ruských archivech, s. 78-88]; STANĚK, T. *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*. Opava 2002; JANÁK, D. *Československé vězeňství 1945-1955*. In: *Evropské vězeňské systémy: minulost – přítomnost – budoucnost*. Praha 2003, s. 102-108; TÝŽ. *Věznic krajského soudu v Ostravě po únoru 1948*. Slezský sborník, 101, 2003, č. 3, s. 371-382; TÝŽ. *Sovětské vlivy v československém vězeňství 1948-1956*. In *Po stopách nedávných dějin*. Praha-Brno 2003, s. 153-168.

²³ JANÁK, D. *Kapitoly o československém vězeňství 1945-1955*. Historické souvislosti, právní základy a politické aspekty. Opava 2002; JANÁK, D. – KÝR, A. *Nástin vývoje československého vězeňství v letech 1948-1989*. Historická penologie, 2004, č. 5, s. 1-5.

²⁴ BORÁK, M. *Vraždy v Katyňském lese*. Ostrava 1991; TÝŽ. *Symbol Katynia. Zaolziańskie ofiary obozów i więzień w ZSRR*. Czeski Cieszyn 1991; TÝŽ. *Katyń – neznámé souvislosti. Občané z Těšínska obětmi zločinu NKVD*. Těšínsko, 34, 1991, č. 3, s. 10-15; TÝŽ. *Mrtví od Charkova. Občané z Těšínska v Katyni číslo 2*. Těšínsko, 35, 1992, č. 1, s. 16-22; TÝŽ. *Zaolziańskie ofiary Katynia*. Łambinowicki Rocznik Muzealny, 15, 1992, s. 20-27; TÝŽ. *Obyvatelé Těšínska obětmi táborů a věznic v SSSR (výsledky výzkumu)*. Slezský sborník, 90, 1992, č. 2, s. 108-120; TÝŽ. *Echa katyňskie*. Kalendarz Śląski, 29, 1993, s. 49-52; TÝŽ. *Tragédie slezských policistů*. Těšínsko, 36, 1993, č. 4, s. 11-19; TÝŽ. *Pamięć nie opuszcza żywych*. Zwrot, 45, 1993, nr 4, s. 8-15; TÝŽ. *Trzy spowiedzi Franciszka Kozika*. Supplement. Kraków, 1993, nr 22, s. 3-7; TÝŽ. *Katyn dans la mémoire des Tchéques et des Polonais de Silésie*. La Nouvelle Alternative. Revue pour les droits et les libertés démocratiques en Europe de l'Est. Paris, Décembre 1993, No 32, p. 28-31; TÝŽ. *Ostravští rodáci obětmi zločinu NKVD v Katyni*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 17, 1995, s. 152-163; TÝŽ. *Dlaczego kłamał Franciszek Hajek? Biuletyn Katyński*, 1997, nr. 42, s. 55-69; TÝŽ. *Zločin v Katyni a jeho české a slovenské souvislosti*. In *Evropa mezi Německem a Ruskem*. Praha 2000, s. 505-522; TÝŽ. *Największa zbrodnia w historii Zaolzia. Podróż do Miednoje*. Kalendarz Śląski, 37, 2001, s. 106-111; TÝŽ. *Katyňský zločin a jeho oběti z Těšínského Slezska*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 55, 2006, s. 218-250; TÝŽ. *Ofiary zbrodni katyńskich w Republice Czeskiej w świetle nowych ustaleń*. Łambinowicki Rocznik Muzealny, 30, 2007, s. 63-84; TÝŽ. *Oběti katyňského zločinu z Bystrčice. Bystrický případ*. In GAURA, Karel. *Bystrčice nad Olší. Bystrzyca nad Olzą. Od minulosti k přítomnosti jedné z největších obcí na Těšínsku*. Bystrčice 2007, s. 236-249; TÝŽ. *Pamięć Katynia po obu stronach Śląska*. In *Z pamięcią ku przyszłości*. Rydułtowy 2007, s. 107-126; TÝŽ. *Záhada katyňských lebek*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, Confinia Silesiae (K životnímu jubileu Rudolfa Žáčka), Opava 2008, s. 511-532.

v Sovětském svazu, jež dosud stála poněkud stranou zájmu české historiografie. Byla to zároveň příležitost, jak navázat na dosavadní výzkumy perzekucí a jak je doplnit o některá související témata, např. o osudy válečných zajatců. Odborné zkušenosti výzkumného týmu ve složení M. Borák, D. Janák a Z. Jirásek, a využití osvědčených metodických postupů pomohly aspoň zčásti překonat svízelné podmínky práce v ruských archivech. Výsledkem byla první ucelená představa o celkovém rozsahu represí a možnostech dalšího výzkumu.²⁵

Navazující projekt, podporovaný Grantovou agenturou ČR, jehož se kromě prve jmenovaných účastnil též T. Staněk, již mohl jít mnohem více do hloubky sledované problematiky a přinesl množství konkrétních informací o českých obětech gulagů a politicky motivovaných poprav, o osudech vojáků československé jednotky v SSSR, o deportacích z Podkarpatské Rusi a Slovenska na sklonku války i o postavení válečných zajatců původem z Československa. Výsledky projektu publikované ve třech svazcích²⁶ a řadě dílčích studií²⁷ byly kladně hodnoceny, takže je pravděpodobné, že bude

²⁵ *Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR*. Ed. M. Borák. Praha 2003 (Sešity ÚDV AV ČR, 38) [zde mj. BORÁK, M. Českoslovenští občané z území dnešní České republiky perzekvovaní v SSSR, s. 7-205; JANÁK, D. Nasazení německých zajatců z SSSR v Jáchymovských dolech (1947-1953), s. 229-263; JANÁK, D. – JIRÁSEK, Z. Průzkum zvláštních fondů ve Státním archivu Ruské federace, s. 207-221]; BORÁK, M. *České stopy v Gulagu. Z výzkumu perzekuce Čechů a občanů ČSR v Sovětském svazu*. Opava 2003; TÝŽ. *Czechosłowaccy jeńcy wojenni w ZSRR 1945-1955 (problem weryfikacji narodowości i obywatelstwa w sowieckiej ewidencji)*. Łambinowicki Rocznik Muzealny, 25, 2002, s. 109-120.

²⁶ *Výzkum perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918-1956)*. Ed. M. Borák. Opava 2007 [zde mj. BORÁK, M. Výzkum a evidence obětí perzekuce z řad Čechů, československých občanů a obyvatel českých zemí v Sovětském svazu v letech 1918-1956, s. 10-40; JANÁK, D. Češi a českoslovenští občané v sovětských věznicích a táborech v letech 1918-1956, s. 41-52; STANĚK, T. Občané předválečné ČSR v systému zařízení GUPVI NKVD-MVD v SSSR v letech 1945 –1953 (vstupní úvaha), s. 53-66]; *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918-1956). Část I. – Vězni a popravení*. Ed. M. Borák. Opava 2007 [zde mj. BORÁK, M. O výzkumu československých obětí politických represí, s. 7-14; TÝŽ. Popravy jako součást politických represí v SSSR a dosud zjištěné oběti z řad Čechů a československých občanů, s. 117-236; BORÁK, M. – JIRÁSEK, Z. Spisy dozoru Prokuratury SSSR a československé oběti politických represí, s. 237-252; JANÁK, D. Českoslovenští občané a Češi v sovětských věznicích a táborech (1918 – 1956), s. 15-116]; *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918-1956). Část II. – Váleční zajatci a internovaní*. Ed. M. Borák. Opava 2007 [zde mj. BORÁK, M. O výzkumu československých obětí politických represí, s. 7-14; STANĚK, T. Českoslovenští občané v systému GUPVI NKVD-MVD v SSSR v letech 1945-1956 a němečtí váleční zajatci v Československu v etapě 1945-1950, s. 15-156; JIRÁSEK, Z. K problematice repatriace československých občanů v Sovětském svazu (1918 - 1956), s. 357 – 385].

²⁷ BORÁK, M. *Prameny k perzekuci české menšiny a československého exilu v bývalém SSSR v ruských archivech*. Acta universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica, Historica, 31, 2002, s. 383-397; TÝŽ. *Czechosłowaccy jeńcy wojenni w ZSRR 1945-1955 (problem weryfikacji narodowości i obywatelstwa w sowieckiej ewidencji)*. Łambinowicki Rocznik Muzealny, 25, Opole 2002, s. 109-120; TÝŽ. *Formy i rozmiar represji wobec Czechów i mieszańców ziem czeskich w Związku Radzieckim do 1956 r.* Stan Badań. In ROGUT, D. – ADAMCZYK, A. (eds.). *Represje sowieckie wobec narodów Europy 1944-1956*. Żelów 2005, s. 323-341; TÝŽ. *Českoslovenští Židé – oběti gulagů a popravišť v Sovětském svazu*. In: První pražský seminář. Dopady holocaustu na českou a slovenskou společnost ve druhé polovině 20. století. Praha 2008, s. 97-110; JANÁK, D. *Sovětské vězeňství v letech 1917-1960. I. Od revolučního teroru do počátku GULAGu (1917-1929)*. Slezský sborník, 104, 2006, č. 4, s. 278-291; TÝŽ. *Sovětské vězeňství v letech 1917-1960. II. Vznik, rozmach a úpadek GULAGu (1929-1960)*. Slezský sborník, 105, 2007, č. 1, s. 20-44; TÝŽ. *Československé mise v sovětském Rusku do roku 1922*. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae

pokračovat i v dalších letech, kdy se má zaměřit na doplnění evidence perzekvovaných osob a na vydání syntetických prací k základním okruhům problematiky. Své významné místo má v tomto výzkumu, ale do značné míry i v mnoha výzkumech předchozích, soustavná popularizace zjištěných výsledků v nejširší veřejnosti, včetně tvorby dokumentárních filmů,²⁸ besed a přednášek, případně muzejních výstav.²⁹

Lze konstatovat, že takřka ve všech uvedených oblastech výzkumu perzekucí totalitních režimů přinesly příspěvky Slezského ústavu nové informace doplňující českou historiografii, a mnohdy též ověřily možnosti a naznačily směr dalšího bádání. Tyto badatelské úspěchy zařadily Slezský ústav mezi přední historiografická pracoviště v republice. Zúročila se tak podpora vedení ústavu i Slezského zemského muzea, jež pro tak rozsáhlé výzkumy dlouhodobě vytvářely příznivé podmínky.³⁰

Opaviensis, 7, Opava 2007, s. 365-372; TÝŽ. *Z Českého Slezska do sovětských věznic (1920-1938)*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, Confinia Silesiae (K životnímu jubileu Rudolfa Žáčka), Opava 2008, s. 237-251; JIRÁSEK, Z.: *K repatriaci Čechoslováků ze Sovětského Ruska na počátku 20. let 20. století*. Východočeské listy historické, 23-24, Hradec Králové 2005, s.131 - 136.

²⁸ V dokumentárních filmech Československé (České) televize podle scénáře M. Boráka – prezentace výsledků výzkumu obětí nacistické perzekuce např. Zpráva o zločinu, Stíny strážních věží, Válka o tunel, Transport do neznáma, Výstřely v Karpatech, Nedovolené sňatky, Křivda, Intolerance, Zatykač na Oskara Schindlera; prezentace výsledků výzkumu obětí komunistické perzekuce např. Stíny svědomí, Bílá místa na černé zemi, Zločin jménem Katyň, Lebka, Zatajené popravy.

²⁹ Např. ve výstavách a expozicích Ofiary Katynia (Český Těšín 1990), Katyň – symbol zločinů stalinismu (Opava, Bruntál 1991), Tábory nucené práce na Ostravsku 1948-1954 (Opava 1991), Katyň – zločin století (Český Těšín 1993), Z historie Třineckých železáren (Třinec, od 1994), Okupace a odboj na Těšínsku 1938 – 1945 (Památník životické tragédie v Havířově-Životicích, od 1994, renovace 2004), Transport do Niska (Ostrava 1994, Havířov-Životice 1994-1996), Katyň – prawda i pamięć (Cieszyn 1995), Obrana Podkarpatské Rusi 1938 – 1945 (Památník národní svobody v Hrabyni, 1995-2005), Katyňské zločiny – neznámé souvislosti (Praha 1999, Cieszyn 1999), Katyň – prawda i pamięć (Cieszyn 2000), Stereotypy i uprzedzenia: Polacy, Niemcy i Czesi w karykaturach Opole 2000), Osudy československých občanů v SSSR (Praha 2002).

³⁰ Příspěvek vznikl v souvislosti s řešením výzkumného záměru MSM4781305905 Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy.